

SYLWAN

MIESIĘCZNIK POLSKIEGO TOWARZYSTWA LEŚNEGO

Wydawany z zasiłku Polskiej Akademii Nauk

Rok CXXI

Warszawa, lipiec 1977 r.

Numer 7

WIESŁAW CHROSTOWSKI, ALICJA G. GÄNTNER, HENRYK ŻYWIŃ

Stosunki rolno-leśne w Bieszczadach

Взаимосвязи сельского и лесного хозяйства
в Бещадах

Farm and forest relations
in Bieszczady Mts.

1. CEL OPRACOWANIA

Bieszczady, które po reorganizacji administracji władz terenowych stały się częścią województwa krośnieńskiego, są obszarem specyficznym, wyjątkowym, tak ze względu na dotychczasową historię rozwoju społeczno-gospodarczego, jak również niepowtarzalnych warunków przyrodniczych. Można stwierdzić, że specyfika omawianego terenu określa w stopniu decydującym jego funkcje społeczno-gospodarcze, których intensyfikacja i szerokie udostępnienie jest ważnym zadaniem nie tylko władz lokalnych, wojewódzkich, lecz także centralnych.

Uznanie tego faktu określiło ogólnonarodowe zainteresowanie modelem rozwojowym Bieszczad i przyczyniło się do rozszerzenia zakresu pomocy finansowej i technicznej wpływającej na aktywizację gospodarzą tego zaniedbanego w okresie zaborów i rządów międzywojennej Rzeczypospolitej rejonu kraju.

Uwzględniając te motywy, przedstawiono w niniejszym artykule historyczny rys rozwoju Bieszczad, a na jego tle scharakteryzowano kształtowanie się stosunków rolno-leśnych oraz głównych kierunków rozwoju gospodarki leśnej, rolnej i wodnej w okresie perspektywicznym.

2. GŁÓWNE ETAPY DOTYCHCZASOWEGO ROZWOJU GOSPODARKI ROLNEJ I LEŚNEJ

Przedstawienie w sposób pełny i dostatecznie udokumentowany historycznego rozwoju Bieszczadów, a szczególnie tendencji i zmian w stosun-

kach rolno-leśnych, jest zadaniem bardzo trudnym. Brak jest bowiem dostatecznie ścisłych i kompletnych materiałów źródłowych. Nie ma również żadnych szczegółowych opracowań zbiorczych, a istniejące (3, 6, 7) mają charakter przyczynkowy, nie zawsze stwarzający podstawę do pełnego poznania historii rozwoju gospodarczego tego terenu.

Opierając się na fragmentarycznych danych (8, 9), a także na archiwalnych materiałach źródłowych,¹ można przedstawić historię gospodarczą terenów określanych obecnie granicami administracyjnymi gmin bieszczadzkich, w ujęciu obejmującym cztery podstawowe okresy.

2a. GOSPODARKA LEŚNA, ROLNA I OSADNICTWO DO KOŃCA XVIII WIEKU

Osadnictwo na terenie dzisiejszych Bieszczad, zapoczątkowane w XIV w., utrzymywało się w XV do końca XVI w. Gospodarstwo folwarczne, rozwijające się dość szybko głównie w krainie przedgórze — opanowuje z biegiem czasu blisko trzecią część ogólnej liczby wsi. Folwarki tworzyły się, a także częściowo poszerzały swój stan posiadania na gruntach chłopskich i na nowych karczowiskach leśnych. Taki stan powodował ograniczenia w dotychczas wolnym wstępie chłopów do lasu. Niska produktywność gleb rolnych powodowała, że właściciele folwarków zaczęli szukać głównych źródeł dochodu w zasobnych w drewno lasach przez wyrąb drewna, wypalanie potażu oraz wynajem lasów na żerowiska dla świń lub wypasy dla bydła. Istotnym czynnikiem hamującym rozwój prymitywnego rolnictwa i gospodarki leśnej były okresy wojen, opóźniające chłopską i dworską gospodarkę polną, a także prowadzone na coraz szerszą skalę karczunki lasów i przerób drewna. Zasobność surowca drzewnego i jego niska wartość powodowały — w okresach międzywojennych — rozpowszechnianie się gospodarstwa wypaleniskowego, żarowego, które stanowiło główną drogę dla dalszego osadnictwa, stając się przy tym często dominującą formą techniczno-gospodarczą.

Rozwój kolonizacji opartej na prawie włoskim usankcjonował na skalę masową wykorzystanie tych terenów jako obszarów pastwiskowych dla bydła i nierogacizny, przyczyniając się równocześnie do szybkiego powiększania pogłowia zwierząt, które chłopci trzymali w lasach. Bardzo już wówczas liczne stada przepędzane były szczytowymi ścieżkami i drogami wierzchowinowymi, często na duże odległości, przez zorganizowane w oparciu o związki rodowe grupy pasterzy, zajmujących dla swoich stad coraz większe powierzchnie w lasach.

Zjawisko masowych wypasów w lasach zaczęło ustępować dopiero w drugiej połowie XIX w., jednak nie zanikło całkowicie, zwłaszcza w wyższych partiach gór. Na podstawie tych faktów można ponad wszelką wątpliwość stwierdzić, że lasy tych terenów już w odległych stosunkowo czasach przestały być „dziewiczymi”, nie tkniętymi przez człowieka „lasami pierwotnymi” (1).

Mniej więcej od połowy XVIII w., szczególnie w rejonie przedgórze, a także w niższych partiach gór powstają liczne przysiółki „zagrodnicze”, „zrębowe”, lokujące się na dawnych „łazach” oraz często na terenach po

¹ Akta Archiwum Miejskiego w Przemyślu, Sanoku i Rzeszowie.

wypalonych i wykarczowanych lasach. Rozdział między lasem a terenami nieleśnymi, poza starym kolonizacyjnym nadziałem łanowym, wykształca się stopniowo i coraz wyraźniej. W wysokich partiach gór wylesienie przebiega na mniejszą skalę i jest znacznie opóźnione, przesuwając się nawet na drugą połowę XIX stulecia. Ten stan rzeczy spowodował, że w chwili zajęcia tych ziem przez zaborców austriackich powierzchnia leśna wynosiła ok. 50—60% powierzchni ogólnej.

Pod koniec XVIII w. gospodarstwo przemienne leśno-polowe, często wypaleniskowe, przyczyniło się do masowego powstawania nowych przysiółków i dalszego rozszerzania dotychczasowych obszarów rolniczych — głównie w niższych częściach Bieszczad. Natomiast w partiach wyższych, na południowym wschodzie, taka forma gospodarowania przetrwała nawet do czasów najnowszych. Do niedawna w zapadłych rejonach prowadzona była gospodarka przemienna, żarowa, przy której tereny po wypalonych krzakach były po prymitywnej uprawie obsiewane. Prowadziło to między innymi do rozprzestrzeniania się na znacznych obszarach stoków górskich mało użytecznej krzaczastej olchy, zasiedlającej tereny po wyniszczonych lasach.

Na podstawie przedstawionych faktów i zjawisk ekonomiczno-produkcyjnych można sformułować ogólną tezę, że działalność gospodarcza ludzi w omawianym okresie historycznym spowodowała na terenie Bieszczad wykształcenie się dość wyraźnej granicy między terenami rolniczymi i leśnymi, przy czym powierzchnia tych ostatnich w pewnych okresach malała, a w pewnych rosła. Wynikało to jednak ze sposobu gospodarowania (gospodarka przemienna leśno-polowa), a nie z celowych przedsięwzięć człowieka zmierzających do zwiększenia powierzchni leśnej.

2b. GOSPODARKA ROLNO-LEŚNA W WIEKU XIX

W ciągu XIX w. nie nastąpiły poważniejsze zmiany w powierzchni głównych kompleksów leśnych. Zmiany, które na tych terenach zachodziły, czy to na rzecz przyrostu powierzchni leśnej, czy też rolnej (a przede wszystkim terenów pastwiskowych), w zasadzie równoważyły się.

Przykładowo można podać, że w latach trzydziestych u źródeł Osławicy ubyło 10% powierzchni leśnej. W rejonie górnej Osławicy wylesiono zupełnie obszary leśne wokół wsi Solinka, lecz równocześnie prawie takie same powierzchnie zostały pokryte lasem w szczytowych partiach polan. Podobnie wokół Cisnej, w kierunku ku Hebkowcom i Dołżycy, zniknęły tereny leśne w wyniku ekstensywnej gospodarki zrębowej. W latach pięćdziesiątych w dolinie górnej Wetlinki przybyło ponad 10% gruntów ornych, pastwiskowych i przemiannych. Do czasów II wojny światowej granice między lasem a gruntami rolniczymi nie były w tych rejonach w sposób dokładny wyznaczone, z roku na rok przesuwając się w obie strony.

Pod koniec lat osiemdziesiątych wylesiono również znaczne powierzchnie w rejonie Berechów Górnych ku Ustrzykom Górnym. Całkowicie wykarczowano lasy wokół potoku na terenach wsi Kołowice wraz ze szczytem Wołosań. Wylesieniom prowadzonym na szeroką skalę towarzyszył równoczesny, naturalnie przebiegający proces stałych nowych zapustów

leśnych, szczególnie masowych w rejonie wyżowym międzyrzecza Ośława — San, oraz między Zagórzem a Postołowem.

Bardzo intensywnie pod koniec lat dziewięćdziesiątych wylesiono obszary na wyżynach i w głębokich jarach koło wsi Berezka i Myczkowce w kierunku rzeki Soliny i w dół Bereźnicy. W tym samym okresie wycięte zostały drzewostany koło Lutowisk w kierunku pasma Otrytu i następował dalszy szybki przyrost terenów nieleśnych (głównie pastwiskowych) w dolinie górnego biegu Sanu w miejscowościach: Dydiowa, Dźwinacz, Tarnawa Niżnia i Wyźnia.

Zachodzące w różnych rejonach Bieszczad niewielkie zmiany w przebiegu granicy rolno-leśnej nie spowodowały wyraźniejszych ilościowych przesunięć na tym obszarze, co potwierdzają dostępne materiały źródłowe dotyczące lesistości b. powiatu Lesko za okres od 1840 do 1939. Materiały te wskazują, że w 1844 r. lesistość powiatu wynosiła ok. 39—40%, a w 1939 r. — 38,1%.

Powszechne w omawianym okresie było ścinanie młodników i obcinanie gałęzi (tzw. „liściarka” na paszę zimową dla bydła), dokonywane przez chłopów zajmujących się głównie pasterstwem. Często także osadnicy podpalali lasy, nawet na dużych obszarach w celu poszerzenia gruntów pod uprawy rolnicze.

Nie było wówczas na tych terenach żadnych ograniczeń w korzystaniu z lasów. W rejonie Ustrzyk Górnych i Wołosatego do początków XX w. jedynym dochodem właścicieli dużych własności leśnych była pobierana opłata od każdej chałupy po austriackim guldenie za to, że „chłop mógł sobie mieszkać, paść gdzie chciał i co chciał” oraz, że „mógł sobie brać drewno gdzie chciał i ile chciał”.

Ten rodzaj gospodarowania w lesie prowadzony był już w XVI w., kiedy chłopci, mając prawo wypasu i wolnego wyrębu w lasach, płacili tylko w formie „złego” po 50 groszy. Mimo rabunkowego charakteru pozyskania drewna nie odbijało się w istotny sposób na zasobach leśnych, obejmujących wówczas setki tysięcy hektarów zwartych kompleksów rozciągających się po obu stronach Karpat.

Chociaż w ciągu XIX w. nie nastąpiły wyraźne zmiany w lesistości współczesnych terenów Bieszczad, to jednak same lasy uległy bardzo głębokim przeobrażeniom. Główną przyczyną zmian były próby uprzemysłowienia tych obszarów, podejmowane na bazie lokalnych złóż surowcowych (2, 4, 5).

Przy końcu XVIII w. i w pierwszych dziesiątkach lat XIX w. podejmowano tu próby zakładania hut żelaza i wypału wapna. Poszukiwano rud żelaza, siarki i innych kopalin oraz próbowano wiercić szyby górnicze. Tak np. w Tarnawie szukano rud żelaza — syderytów i pirytów. Do dzisiaj pozostały ślady hutnictwa rozwijanego w Majdanie Ciśniańskim, w Rabem i koło Baligrodu.

Pozyskiwane dość intensywnie drewno przeznaczano na opał na miejscu oraz w znacznie mierze na produkcję węgla drzewnego w mierzach, lokalizowanych w połowie XIX w. głównie w Czoszynie, Tarnawie i Olchowej.

Druga połowa XIX w. przynosi istotne zmiany w gospodarczej roli lasów i drewna. Zniesienie pańszczyzny, regulacja służebności leśnych,

ograniczenie lub całkowite nawet zniesienie wypasów leśnych i poborów drewna oraz powstanie wyodrębnionych lasów gminnych wywołały wzrost cen drewna, a lasy zaczęły stawać się poważnym źródłem dochodów. Pojawili się spekulanci drewnem. W wielkie kompleksy leśne na południowym wschodzie wdzierały się coraz głębiej i szerzej tartaki, prowadzące już na skalę przemysłową przeróbkę drewna (głównie przecieranie).

2c. ROLNICTWO I LEŚNICTWO W OKRESIE OD KOŃCA XIX WIEKU DO 1939 R.

Pierwsze dziesięciolecia XX w. stanowią okres szerokiej, wzmagającej się eksploatacji lasów bieszczadzkich. Speculanci i handlarze drewnem wykupują ogromne obszary drzewostanów na pniu i wycinają je doszczętnie, pozostawiając po sobie niezagospodarowane zręby z odpadami, wierzchołkami starych drzew itp., poprzecinane drogami wywozowymi i z biegiem lat porastające chwastami i krzewami.

Na początku obecnego stulecia w każdej wsi Gór Sanockich czynny był tartak. Opierając się na skąpych materiałach archiwalnych można przypuszczać, że na terenie obecnych Bieszczad czynnych było wówczas stale 50—60 tartaków pracujących prawie zawsze na dwie zmiany. Wielkie ilości trocin spuszczano do potoków, co spowodowało niemal całkowite wyniszczenie pstrąga w miejscowych rzekach.

Drewno transportowane było głównie kolejkami leśnymi, gdyż swoisty układ fliszu karpackiego z poprzecznymi do biegu wód progami skalnymi oraz duże wahania stanu wód nie sprzyjały transportowi drewna drogą wodną. Kolejki leśne udostępniały stopniowo poszczególne obszary drzewostanów rębnych i przeszłorębnych.

W drugiej połowie XIX w. i w pierwszych czterdziestu latach obecnego stulecia około $\frac{1}{3}$ surowca drzewnego pozyskiwano w sposób pła-drowniczy, natomiast pozostałe $\frac{2}{3}$ systemem zrębowym. Trzeba jednak stwierdzić, że nawet druga forma gospodarki w praktycznej realizacji znacznie odbiegała od zasad nowoczesnej, racjonalnej gospodarki leśnej.

Analizując tendencje w pozyskaniu drewna na przykładzie terenu b. powiatu leskiego można zauważyć, że rocznie wysyłało się stąd ponad 200 tys. m³ drewna. Jeżeli do liczby tej dodać miejscowe zużycie drewna na różne cele, można ustalić, że w ciągu roku pozyskanie nie przekraczało 2,85 m³ z 1 ha powierzchni leśnej.

Gospodarcza sytuacja lasów powiatu leskiego była szczególnie trudna z dwóch przyczyn: znacznej odległości od wykształconych już rynków zbytu drewna oraz braku odpowiednich dla objętościowego surowca drzewnego tanich środków transportowych. Konkretnym wyrazem tej niekorzystnej sytuacji były ceny drewna, a przede wszystkim relacja między ceną targową a ceną loco las. Ceny na drewno loco las były najniższe właśnie w b. powiecie leskim. W stosunku do cen targowych ceny te były blisko trzy razy niższe. Przykładowo — cena 1 m³ grubizny iglastej loco las wynosiła 4,25 korony austriackiej, a cena targowa dochodziła do 12,50 korony. Dla grubizny liściastej cena loco las 1 m³ wynosiła 4,00 korony, natomiast cena targowa przekraczała często 15,00 koron.

Tak więc wartość głównych gatunków drewna była uzależniona przede wszystkim od warunków wywozowych.

Masowa, prowadzona w sposób rabunkowy eksploatacja lasów, rozwój przemysłu tartaczno-handlowego drewnem spowodowały, że rolnictwo i hodowla zwierząt przeżywają w tym czasie widoczny zastój. Ograniczenia, lub na niektórych terenach nawet całkowite zniesienie wypasów leśnych i poboru drewna przez chłopów, gwałtownie uszczupliły tereny wypasowe, powodując ograniczenia lub całkowitą likwidację hodowli zwierząt.

Bardziej racjonalnie, z występującymi elementami działalności intensywnej, rozwija się produkcja roślinna, na której opierać się zaczyna hodowla zwierząt. Jest to jednak — oceniając problem ogólnie — niekorzystny okres dla rozwoju rolnictwa, a zwłaszcza dla hodowli zwierząt.

2d. GOSPODARKA ROLNO-LEŚNA I STOSUNKI LUDNOŚCIOWE PO ROKU 1939

Rozwój gospodarczy Bieszczad po 1939 r. można podzielić na kilka okresów:

a) Do 1947 r. tereny Bieszczad zamieszkiwała przeważnie ludność łemkowska lub ukraińska. Obszary te były stosunkowo gęsto zaludnione — na 100 ha użytków rolnych przypadało wówczas ok. 80 osób. Głównym zajęciem ludności była gospodarka rolno-hodowlana oraz praca w lasach. Rolnictwo charakteryzowało się niskim poziomem kultury rolnej i produkcji wynikającym z dużego rozdrobnienia gospodarstw i nieznajomości racjonalnego prowadzenia rolnictwa w warunkach ziem górskich. Uwidoczniło się to głównie w nadmiernym udziale ziemi ornej w użytkach rolnych (do 70%), w nieodpowiedniej strukturze zasiewów (uprawiano dużo roślin zbożowych) oraz w niewłaściwym zagospodarowaniu trwałych użytków zielonych położonych na nizinach wokół domostw, a także występujących w większych odległościach od zagród — na górskich szczytach lub zboczach. Przy słabej gospodarce rolnej obsada inwentarza była na tych terenach stosunkowo wysoka, wynosząc na 100 ha użytków rolnych: 10 koni, 52 krowy, 15 owiec i 9 sztuk trzody chlewnej. Krowy po letnich wypasach sprzedawane były w większości na targach bydła w Bałigródzie, Dukli i Lutowiskach. Owce hodowano głównie dla wełny zużywanej na własne potrzeby, natomiast trzodę chlewną — na pokrycie własnych potrzeb na mięso i tłuszcz. Konie utrzymywano do pracy na roli i w lesie, do wywózki drewna. W czasie okupacji hitlerowskiej pozyskanie drewna z lasów służyło zaspokojeniu lokalnych potrzeb. Brak środków transportowych i wolnych tras wywozowych przekreślał całkowicie możliwości handlu drewnem.

b) W okresie od 1947 r. do 1950 r., na skutek antypaństwowej działalności UPA, prowadzone były na terenie rejonu Bieszczad krwawe walki, które spowodowały zniszczenie większości zagród wiejskich i całych osad. Brak zaplecza gospodarczego i wyludnienie terenu sparaliżowały tu całkowicie życie społeczne i gospodarcze.

c) W latach 1951—1955 na terenie Bieszczad powstały Państwowe Gospodarstwa Rolne, które przystąpiły do likwidacji wielkich obszarów

odłogów. Szereg przyczyn natury organizacyjnej, materialno-technicznej, a także barier zatrudnieniowych spowodowało, że przekazane PGR-om znaczne powierzchnie ziemi nie zostały zagospodarowane w całości. Równocześnie administracja lasów państwowych w niewielkim tylko stopniu wykonywała zadania produkcyjne w zakresie zagospodarowania lasu i pozyskania drewna. Wynikało to z braku dróg wywozowych, trudności w zatrudnieniu ludzi do pracy w lesie oraz braku osad leśnych dla robotników i administracji leśnej.

d) Po 1955 r. rozpoczyna się realizacja „bieszczadzkiej polityki ekonomicznej”, szeroko i kompleksowo ujmującej aktywizację społeczno-gospodarczą tych terenów oraz wyznaczającej równocześnie optymalny model rozwoju Bieszczad.

3. PERSPEKTYWY ROZWOJU GOSPODARKI ROLNEJ I LEŚNEJ

Przedstawiony w niniejszym artykule przegląd zmian struktury użytkowania ziemi w Bieszczadach do czasów najnowszych wskazuje, że głównymi użytkownikami ziemi były gospodarka leśna i gospodarka rolno-wzrostowa z pasterstwem. Jakkolwiek w ciągu wieków następowały zmiany w strukturze i typach (ekstensywny — intensywny) użytkowania ziemi, to jednak w przeważającej mierze były to przesunięcia odbywające się wyłącznie między lasem i polem lub między lasem i pastwiskiem.

W pierwszych latach po II wojnie światowej ten południowo-wschodni zakątek kraju był regionem najbardziej opóźnionym w rozwoju gospodarczym. Jednakże bogate zasoby naturalne Bieszczad sprawiły, że problem ich ekonomicznej aktywizacji i udostępnienia społeczeństwu i gospodarce kraju został przez władze centralne uznany za jeden z ważniejszych czynników w rozwoju Polski.

Ponadto, dzięki wysokim walorom naturalnym i niepowtarzalnemu urokowi przyrody bieszczadzkiej, zaczął się rozwijać na tym terenie ruch turystyczny. Tym samym w strukturze użytkowania ziemi pojawił się nowy, specyficzny element — turystyczne zagospodarowanie i użytkowanie terenu.

Ostatnie dwadzieścia lat historii Bieszczad to okres realizacji tzw. bieszczadzkiej polityki ekonomicznej, mającej na celu szybki rozwój gospodarczy regionu. Polityka ta uwzględnia przede wszystkim dwa podstawowe, historycznie uwarunkowane kierunki gospodarki — leśnictwo i rolnictwo, oraz wprowadza kierunek trzeci, którym jest rozwój usług turystycznych. Kierunki te traktowane są jako wiodące funkcje rozwojowe regionu, z założeniem priorytetu funkcji turystycznej po 1980 r.

Podstawowymi efektami dotychczasowej społeczno-ekonomicznej polityki bieszczadzkiej w zakresie stosunków rolno-leśnych są:

1) przeprowadzenie ekonomiczno-produkcyjnej i przyrodniczej regionalizacji Bieszczad oraz ustalenie i stopniowe realizowanie zasad kształtowania racjonalnej struktury użytkowania ziemi w specyficznych warunkach ziem górskich,

2) zapoczątkowanie rozwiązywania problemu stosunków rolno-leśnych drogą rewizji granicy rolno-leśnej oraz pełnego i racjonalnego zagospodarowania obszarów wchodzących w skład Państwowego Funduszu Ziemi,

3) opracowanie optymalnego modelu rozwoju gospodarczego i społecznego, który to model uznaje za wiodące w ekonomice Bieszczad: intensyfikację rolnictwa i hodowli zwierząt, nowoczesną gospodarkę leśną z jej funkcjami produkcyjnymi i pozaprodukcyjnymi oraz odnowę sił człowieka realizowaną przez progresywnie narastającą turystykę i wypoczynek.

Jednakże optymalne kształtowanie stosunków rolno-leśnych w Bieszczadach napotyka ciągle jeszcze na pewne trudności. Należą do nich:

1) wolne tempo regulowania stosunków rolno-leśnych i wodnych, przebiegające nieraz w warunkach nacisku działania samej przyrody, w związku z czym szybsze ukształtowanie racjonalnej struktury użytkowania ziemi (tak od strony produkcyjnej jak również prawnej) pozostaje nadal bardzo istotnym problemem gospodarczym Bieszczad,

2) wolny i nie zawsze organizacyjnie sprawny przebieg procesu osadnictwa wiejskiego,

3) wzrost — w pewnych okresach — powierzchni gruntów rolniczo nie zagospodarowanych, a także spadek, bądź też tylko minimalny przyrost produkcji rolniczej, szczególnie zaś hodowlanej,

4) niskie tempo procesu zalesiania słabych gruntów rolnych,

5) stosowanie w niektórych przypadkach mało efektywnych dla regionu form wykorzystania zasobów gospodarczych (np. sezonowe wypasy owiec na pastwiskach bieszczadzkich).

Intensyfikacja produkcji rolniczej (roślinnej i hodowlanej) i leśnej w ramach optymalnie ukształtowanych proporcji między gruntami leśnymi i rolnymi oraz szybki rozwój nowoczesnej bazy materialnej dla odnowy sił człowieka tworzą główną podstawę dalszego rozwoju gospodarczego Bieszczad.

LITERATURA

A. Publikacje:

1. A c h t K. — Gospodarstwo lasowe. „Powszechna Wystawa Krajowa 1894”, 1. Siły produkcyjne kraju. Leśnictwo. Lwów 1898.
2. A l e k s a n d r o w i c z B. — Obecny stan lasów i sadów w Królestwie Polski. „Ekonomista”, 1880.
3. C a s t l e E. N., B e c k e r M. H. — Zasady podejmowania decyzji w gospodarstwie rolniczym. PWRiL, Warszawa 1971.
4. Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce. PWRiL, Warszawa 1965, cz. czwarta: Leśnictwo i drzewnictwo od połowy XIX wieku do I wojny światowej, pkt.: I, II, III, IV.
5. M i k l a s z e w s k i J. — Ogólny rzut oka na rozwój leśnictwa w Królestwie Polskim w XIX w. (Zwierzyniec) 1907.
6. S t r z e l e c k i H. — O przyrodniczym rozsiedleniu drzew leśnych. „Sylwan” 1894.
7. S t r z e l e c k i H. — Lasy i leśnictwo w Galicji w wieku XIX. Lwów 1900.

8. Żabko-Potopowicz A. — Lasy i leśnictwo na ziemiach Polski w pierwszej połowie XIX w. „Sylwan” nr 7, 1956.
9. Żabko-Potopowicz A. — Historia leśnictwa. Warszawa 1960.

B. Akty prawne:

1. Uchwała nr 1014 Prezydium Rządu z dn. 17.XII.1955 w sprawie programu rozwoju budownictwa komunikacyjnego w Bieszczadach.
2. Uchwała nr 271/59 KERM z dn. 27.VI.1959 w sprawie zagospodarowania rejonu Bieszczadów obejmującego powiaty: Ustrzyki Dolne, Lesko, Sanok w woj. rzeszowskim.
3. Uchwała nr 272/59 KERM z 27.VI.1959 w sprawie dodatku dla pracowników zatrudnionych przy realizacji inwestycji w rejonie Bieszczad.
4. Uchwała nr 207/60 KERM z 28.VI.1960 w sprawie projektu wstępnego budowy stopnia wodnego w Solinie na rzece San.
5. Zarządzenie nr 258 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30.XII.1960 w sprawie realizacji budowy zapory i elektrowni wodnej na rzece San w Solinie.
6. Uchwała nr 195/62 KERM z dnia 25.VI.1962 w sprawie pomocy osadnikom i osobom osiedlającym się na terenie Bieszczad.
7. Zarządzenie Ministra Rolnictwa z dnia 11.VII.1962 w sprawie zasad i trybu przyznawania zapomóg na remonty budynków mieszkalnych i gospodarczych osadnikom rolnym przesiedlonym w związku z wymianą terenów granicznych.
8. Zarządzenie nr 97/62 z dnia 30.VI.1962 Min. Przemysłu Spożywczego i Skupu w sprawie obniżenia wysokości dostaw obowiązkowych dla osadników osiedlających się w rejonie Bieszczad.
9. Zarządzenie nr 114 z dnia 30.VI.1962 Ministra Finansów w sprawie pomocy kredytowej dla osób osiedlających się na terenie Bieszczad.
10. Uchwała nr 80/64 z dnia 25.III.1964 w sprawie dodatku dla pracowników zatrudnionych w rejonie Bieszczad.
11. Uchwała nr 35/69 Rady Ministrów z dnia 28.I.1969 w sprawie zatwierdzenia podstawowych elementów zagospodarowania terenów górskich województwa rzeszowskiego do r. 1985.
12. Uchwała nr 35/73 Prezydium Rządu z dnia 5.I.1973 w sprawie aktywizacji gospodarczej i kierunków dalszego rozwoju powiatu bieszczadzkiego do r. 1980.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 15 grudnia 1976 r.

Краткое содержание

Дается характеристика саперничества между сельским хозяйством, лесным хозяйством и скотоводством за право землепользования. В связи с этим выделено четыре этапа экономического развития Бещадов:

1. Сельское хозяйство, лесное хозяйство и создание селений до конца XVIII века,
2. Сельское и лесное хозяйство в XIX веке,
3. Сельское и лесное хозяйство в период с конца XIX века до 1939 г.
4. Сельское и лесное хозяйство а также вопросы населения после 1939 г.

Было доказано, что история формирования взаимосвязей сельского и лесного хозяйства является важной предпосылкой реализуемой в настоящее время так называемой бещадской общественно — экономической политики.

S u m m a r y

The competition of farming, forestry, and shepherding for the law of land-use was presented. To this end four stages of the economic development of Bieszczady Mts. were identified, namely:

1. farming, forest management and colonization until the end of XVIIIth century,
2. farm and forest economy during the XIXth century,
3. farming and forestry during the period since the end of XIXth century until 1939,
4. farm and forest economy and population following to 1939.

It was indicated that the history of the formation of farming and forestry relations provided an important premise of recently adopted so-called Bieszczadian social and economic policy.